

Бусол Олена Юрївна,

завідувач кафедри спеціально-правових дисциплін Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, доктор юридичних наук, професор;

Романюк Богдан Васильович,

професор кафедри транспортного права і логістики Національного транспортного університету, кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ З КОРУМПОВАНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ

Організована злочинність стала глобальною проблемою, а тому суто національні заходи можуть бути неефективними у розслідуванні таких злочинів. Глобальний ринок не має меж, що призводить до неконтрольованого руху грошей. Електронні фінансові транзакції, інтернет, супутниковий зв'язок, що забезпечують якість життя – все ці технології злочинні співтовариства використовують у своїй діяльності. Таким чином, організована злочинність, що якісно змінюється, породила нові виклики для правоохоронних органів [1].

На початку розслідування у кримінальному провадженні важливо визначити загальну спрямованість злочинної діяльності організованого угруповання. В основному, організовані злочинні угруповання не мають чітко визначеної структури, є гнучкими та швидко адаптуються до різних впливів. Фактично справжня сила й ефективність організованої злочинності обумовлені саме її аморфністю [2].

При встановленні фактичних даних, що підтверджують учинення злочинів організованим злочинним об'єднанням, необхідно якнайшвидше з'ясувати організаційну структуру, встановити ієрархічні та корумповані зв'язки та ролі членів злочинного співтовариства. З цією метою слід першочергові заходи сконцентрувати на колишніх членах злочинного об'єднання, особливо тих, хто незадоволений його діяльністю, став на шлях виправлення тощо, а також – на найменш захищених від викриття діючих членах: виконавцях, охоронцях, пособниках, технічних працівниках, іншому обслуговуючому персоналі та членах їх сімей, знайомих тощо. Певне

значення має вивчення психологічних особливостей членів злочинного об'єднання, існуючих протиріч між ними й ознак суперництва за керівні та ключові пости, розподілу доходів, а також – способів та форм злочинної діяльності.

Організовані злочинні об'єднання з корумпованими зв'язками нині являють собою не мафію у її класичному розумінні, а складаються з політичних фігур, які зловживають суспільною довірою. Слідчий або детектив НАБУ повинні бути готові до того, що протидія політичній корупції буде заснована на набагато меншій кількості інформації, ніж та, яка використовується для оцінки більш традиційної злочинної діяльності. Слід детально відпрацювати зв'язки впливу на чиновників, намітити конкретні можливі контрзаходи. Сьогодні чітко висвітлено недоліки у цьому процесі: витік інформації про заплановані заходи правоохоронців; непрофесіоналізм у плануванні та проведенні слідчих (розшукових) дій; зборі достатньої бази відносних і допустимих доказів тощо.

Слід констатувати, що нині в Україні не працює належним чином інститут захисту свідків. Свідок може побоюватися, що його ім'я потрапить у ЗМІ у контексті співпраці з правоохоронними органами або члени його сім'ї можуть бути вбиті, поранені, або їм будуть погрожувати, переслідувати їх, або позбавлять бізнесу. Іншою проблемою є розголошення таємниці досудового слідства – дані досудового розслідування, інформація про застосування запобіжних заходів, проведення обшуків та інших заходів забезпечення кримінального провадження, постійно висвітлюється у ЗМІ. Встановлена законом відповідальність за розголошення таємниці досудового слідства зазвичай не наступає. У зв'язку з цим, дуже важливе значення у справах даної категорії має застосування спеціальних знань і науково-технічних засобів щодо осіб, які причетні до злочинної діяльності організованого угруповання, зокрема корумпованих чиновників правоохоронних та інших державних органів.

Діяльність організованих злочинних об'єднань неможлива без оперування фінансовими капіталами, нерухомістю, здобутих злочинним шляхом, та відповідно, злочинними зв'язками з комерційними банками і підприємствами. Тому в процесі розслідування слідчому необхідно залучати спеціалістів у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, фінансового та економічного аналізу [3]. При розслідуванні таких злочинів необхідно максимально використовувати спеціальні інформаційні аналітично-розшукові системи Національної поліції України, СБ України. Безперечно будуть

корисні також інформаційні масиви НАБУ, НАЗК, неформальних міжнародних організацій, таких як EGMONT GROUP. Кількість і якість інформації стосовно діяльності організованих злочинних груп, яка доступна в будь-якій з держав, широко варіюється. До того ж, існує питання доступу до інформації [4]. У європейських державах застосовуються положення різних конвенцій та нормативних документів ЄС, що стосуються обміну даними кримінального обліку [2].

Як свідчить практика розслідування, часто, під час кримінального провадження не вдається встановити всієї розгалуженої системи злочинних діянь організованих об'єднань та виявити їх керівне ядро і корумповані зв'язки у вищих ешелонах влади. Одним із упущень на даній стадії є відсутність комплексного кримінологічного, економічного, фінансового аналізу стану відповідних галузей економіки, які стали об'єктами, залученими до процесу злочинної діяльності. Не аналізується належним чином й попередня робота керівної ланки цих об'єктів, а також контролюючих та правоохоронних органів щодо відповідних перевірок, видачі дозволів тощо. Ознаками можливої діяльності організованих злочинних об'єднань в певному регіоні або більших масштабах можуть виступати: інформація про зростання кількості корисливих злочинів, їх однотипного характеру; занепад економічних, фінансових показників або незначне їх зростання в економічно перспективних галузях, підприємствах, організаціях на тлі появи значних інвестиційних проектів; певні види приватизаційних процесів в окремих галузях діяльності; кількості рейдерських атак та інших кримінальних «розборок»; придбання певними особами предметів розкоші (автомобілів, маєтків, антикваріату тощо). Певним чином про зазначене можуть «свідчити» матеріали архівних оперативно-розшукових справ, кримінальних проваджень, а також інформаційні матеріали про правопорушення, щодо яких не було внесено відомості до ЄРДР, але вони стосуються одних і тих осіб, підприємницьких структур чи навіть деяких конкретних галузей економіки чи фінансів.

Щодо особливостей політичної корупції, то тут дуже мала вірогідність того, що будь-хто з учасників корупційної угоди – як «хабародавець», так і «хабароотримувач», будуть давати правдиві покази з приводу своєї участі в цьому діянні. До джерел, які можуть надати найбільш корисну інформацію щодо корупційних діянь, відносяться представники парламенту, які є членом опозиційної партії; юристи, що займаються регулятивними питаннями; кореспонденти ЗМІ. Для досягнення бажаного результату слід спрямувати зусилля

розвідки на проникнення до корумпованої інфраструктури. При плануванні враховується, що злочинна діяльність організованих об'єднань у зв'язку з початком кримінального провадження та арештом низки осіб може тимчасово припинитися, переміщуватися в інші регіони, галузі економіки, фінансів або й за кордон.

Глобальна діяльність організованої злочинності свідчить, що є необхідність у більш активному застосуванні методу системного аналізу до вивчення злочину, й аналітичної розвідки [1]. Окрім удосконалення техніки аналітичної розвідки [1], правоохоронні органи повинні об'єднати цю техніку для спільних тактичних дій [1]. Вважаємо також, що суттєвого переосмислення законодавця потребують норми КК України [5], які стосуються визначення організованої групи, на що уже зверталася увага [6], а також ст. 387 КК України [5] про розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування. Кримінальну відповідальність за таке розголошення повинні нести вказані у законі особи не тільки у разі, якщо розголошені дані ганьблять людину, принижують її честь і гідність.

Кримінальна відповідальність повинна наступати також і у тому разі, коли розголошення таких даних негативно вплинули на подальший хід розслідування і встановлення істини у справі (приховування або знищення документів, предметів, вплив на свідків, переховування підозрюваного тощо). Методика розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними об'єднаннями, особливо транснаціональними, має достатньо специфічних рис, частина яких потребує подальшого удосконалення, з урахуванням глобалізації злочинності, кримінально-процесуального законодавства та пріоритетів сьогодення. Усе це вимагає розробки окремої новітньої методики розслідування злочинів даної категорії.

Список використаних джерел

1. Suleyman Demirci, B. S. (2001) New organized crime: problems and issues for information analysis. Thesis Prepared for the Degree of master of science university of north Texas. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/d0a1/a2b74b3af9655a78c36228b595707cd48fe0.pdf>.
2. Gray W. Potter. Criminal Organizations: Vise, Racketeering Politics in American City. Prospect Heights. Illinois, Waverland Press, 1994. P. 117.
3. Бусол О. Виявлення, розшук та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: міжнародно-правові

аспекти і досвід для України. *Громадська думка про правотворення*. 2016. № 17 (120). С. 18–28.

4. Elites and Organized Crime: Introduction, Methodology, and Conceptual Framework / www.InSightCrime.org. URL: <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/55845/IDL-55845.pdf>.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. № 25–26. 2001. Ст. 131.

6. Романюк Б. В. Посилення впливу на організовану злочинність через удосконалення законодавства. *Управління проектами, системний аналіз і логістика*. 2014. Ч. 2. № 14. С. 94–102. (Серія «Економічні науки»).